



SLOVENSKA.

Razporoka. Pavel Bourget. O „Razporoki“ Bourgetovi, ki jo je g. A. Kalan prevel v slovenščino in je izšla v prvem zvezku „Leposlovne knjižnice“, smo v 11. številki že napisali oceno. Tu prinašamo drugo oceno tega dela, ki je vredno, da se z njim bližje seznanijo Slovenci, posebno sedaj, ko je postalo vprašanje o razporoki tudi pri nas aktualno.

* * *



STOLP VETROV NA ATENSKEM TRGU.

Nova „Leposlovna knjižnica“ se je vpeljala v slovensko književnost z enim onih znamenitih del, ki razburjajo čitajoče občinstvo, ker mu segajo globoko v dušo in ga primejo tam, kjer je najobčutnejše, a hkrati stoji na toliki umetniški višini, da ga ni mogoče prezreti ne odriniti zaradi tendence. Snov mu je zajeta iz velikih duševnih bojov nove dôle, ki so postali tako splošni, da napolnjujejo celo javnost z bojnimi klici, hkrati pa segajo v najskrivnejše tajne domačega ognjišča. In ravno to zvezo med domačo srečo in javnim zakono-

davstvom, med dušnim mirom zasebnika in med kulturnimi boji človeštva nam slika Paul Bourget z mojstrsko jasnostjo.

Pisatelj je član francoske akademije, torej o njegovi pisateljski veljavi ni dvoma. Francoska književnost je od nekdaj bila programatična za druge in je zaorala tako globoke sledi v svetovno slovstvo, da kažejo njen vpliv književnosti vseh drugih narodov. Že od srednjega veka dalje pa se zasledujeta dve smeri, ki gresta vzporedno druga poleg druge: Ena

je spiritualistiška in razvija krščanske vzore, druga je protikrščanska in deluje enkrat s tisto lahkoživo dovtipnostjo, ki je postala tipična kot „esprit gaulois“, drugič pa z debelimi in težkimi sredstvi najbrezobzirnejšega naturalizma. V najnovjšem času sta si ti dve struji stopili nasproti v dveh imenih: Bourget in Zola.

Bourget je začel svojo pisateljsko pot kot novodoben brezverec. Francoska meščanska družba, ki se je odtujila krščanstvu, je dajala snov njegovim romanom, a s tvarino tudi svojega duha. Bourget je velik dušeslovec in se

je vglabljal v najtajnejše finese človeškega čustvovanja. Kot pravi salonski pisatelj je izbiral delikatne snovi, in jih analiziral s fino eleganco v svojih romanih. Kot essayist je razpravljaval o velikih pisateljih moderne dôle in tudi v njih raziskaval pred vsem dušeslovno in ideelno stran. Pri tem se je ohranil na neki višini moralnega naziranja, ki ni bila — vsaj vedoma ne — posledica verskega mišljenja, ampak izraz naravne tankočutnosti in laiškega takta. Imel je svojo moralo, ki mu je branila, da bi se ponižal v one globine, v katere so

se pogreznili razni novejši romanopisci. Njemu čisto nasproten je bil Zola. Njegova brutalna in sirova narava je iskala nenravnosti, da jo v debelih in razgaljenih kosih s predrzno brezobzirnostjo razgrinja pred celim svetom. Popoln materialist je videl v človeškem življenju le delovanje prirodne sile in se je trudil, da s svojimi romani izžene iz ljudskega mišljenja še zadnje ostanke višjih nazorov, ki bi dvignili družbo do moralnih višin. In šla sta vedno bolj narazen. Bourgeta je proučevanje človeške duše privedlo do tega, da je začel iskati gonilnih idealnih sil, ki vodijo človeška dejanja, Zola pa se jim je uprl in je začel boj proti idealom. Naravno je, da sta oba morala obstati pred katolicizmom, ker ga nista mogla prezreti. Dasi sta oba stala popolnoma izven katolicizma in sta se ga ogibala, je vendar to veliko in neutajljivo svetovno naziranje slednjič moralo stopiti pred oba z mirno in zapovedujočo zahtevo, da se izrečeta zanj ali proti njemu.

Zola je z vso strastjo začel boj proti katolicizmu. Šel je v Lourdes, da bi tam razkrinkal katolicizem kot halucinacijo in sugestijo, šel je v Rim, da bi tam odkril njegovo vlado hlepnost in slepilno diplomacijo, in v modernem Parizu je hotel pokazati vzor moderne družbe, kakršna bodi brez vere in krščanske morale. Proti evangelijem krščanstva je hotel ustvariti nov evangelij brezbožnega materializma v romanih, ki naj z elementarno težo svojega naturalizma uduše vsako hrepenenje po višjih vzorih. Bourget je pa tačas sledil resnici in jo je iskal po zapletenih stranskih potih modernega življenja. Nevarna pot skozi zmote ga je polagoma bližala resnici s tem, da ga je učila spoznavati, kako pogubna so brezverska načela za človeško srečo. To je pokazal v enem svojih zadnjih romanov, kjer dokazuje, kako postanejo načela novodobne svobodne vede pogubna, ako se začno izvajati v dejanjih. Učen in slavljen vseučiliški profesor uči anarhijske nauke. Njegov učenec, ki se po njih ravna, pa po njih pokoplje svojo srečo in srečo drugih. Odtod je pa šel Bourget dalje in je začel iskati vzroka splošnemu propadu francoske družbe . . .

To vprašanje, ki se ga marsikateri Francoz ne upa niti izreči, ker mora užaliti njegov narodni ponos, vendar vedno bolj obrača nase pozornost vseh resnejših francoskih mislecev. Oni narod, ki je pred sto leti bil najmogočnejši v Evropi in je tiščal pod svojim jarmom vse dežele od Egipta in Španije do ruskih mej, je danes na tem, da pade v vrsto malopomembnih narodov druge vrste. Vsi sosedje

so ga prehiteli po številu in po razvoju svojih gospodarskih sil. Francoski narod je daleč zastal po svoji plodovitosti, njegov vpliv v inozemstvu so prevzeli drugi in v notranjih borbah si sam mori svoje najboljše moči. „La grande nation“, ki ji je vedno bilo ponosno geslo: „Gloire!“ — si bo morala nekoč priznati, da je lahkomišljeno umorila svoje moralne sile in s tem postala nezmožna, da bi iz sebe rodila ono sveže življenje, polno moči in idealizma, ki je edini pogoj za velik narodni razvoj.

Na to vprašanje odgovarja Bourget v romanu, ki leži danes pred nami v slovenskem prevodu: Razporoka, to geslo novodobne družbe, z vsemi verskimi, moralnimi in pravnimi zmotami, ki so v njem obsežene, je najgloblji vzrok propadu in nesreči, ki razjeda tisoče francoskih družin. Pisatelj si je postavil tezo in dejstva, ki se razvijajo drugo iz drugega, jo dokazujejo s pretresujočo silo. Nikjer ne sili pisatelj na dan s svojim mnenjem, kajti bridke bolesti in težki duševni boji razporočene žene, njenega nepravlega moža in nesrečnega otroka govore sami dovolj glasno.

Pisatelj si je izbral najtežji slučaj, ki je mogoč. Upravičenost razporoke dokazujejo njeni prijatelji s tem, da je krivično, za celo življenje vezati moža in ženo, ki po prvih časih skupnega življenja spoznata, da se ne marata več ter začneta hrepeneti po drugih zvezah. V imenu človekoljubja zahtevajo, naj se jima da prostost. A istinito življenje uči, da je ta teoretična prostost le začetek nove sužnosti, vir nesreče za moža in za ženo, in da se narava sama maščuje nad njima, ker sta prelomila njen jasni, neutajljivi zakon in po letih zmote in pregrehe ju kaznuje zbujujoča se vest s trpkimi očitki, ki so tem grenkejši, ker sta po novih zvezah tako zapletena, da jima je pot nazaj k poštenosti skoro nemogoča.

Oglejmo si ogrodje Bourgetovega romana!

Gospa Gabrielle de Chambault je razporočena od svojega moža. Bila je njegova krivda, kajti sirovo je ravnal ž njo, je popival in jo celo pretepal; slednjič je še sam zahteval razporoko, in ko je šla od njega, je živel razuzdano v slabi družbi. Imela je ž njim sina Luciena, ki ga je vzela s seboj, le včasih je obiskal svojega očeta, a tudi to je opustil, ker se oče ni dosti menil zanj. Gabrielle se je poročila nato z Albertom Darras, s katerim je živila v najsrečnejših razmerah. On jo je želel za ženo že prej, preden je vzela Chambaulta, in zdaj, ko je živel v bogastvu in ji je mogel pripraviti najprijetnejše življenje, jo je poročil. On je imel pri eni največjih francoskih bank

kot upravni svetnik do petdesettisoč frankov letnih dohodkov in ona štiridesettisoč frankov letne rente. Albert Darras je bil pravi vzor francoskega bourgeois. Hotel je igrati veliko vlogo v republikanski stranki in bil brezpogojno vdan njenim načelom. Bil je odločen nasprotnik vsake pozitivne vere; državna postava mu je bila vsa njegova vera. Gabrielle se je popolnoma vdala v njegove nazore in živela sta skozi leta v popolnem soglasju, niti najmanj se nista zmenila za vero, saj jima je njiju sreča nadomestila vsako versko potrebo. Albert Darras je Luciena sprejel popolnoma za svojega sina in ga je vzgojil čisto po svojih nazorih. Zdelo se je, da je ta novi zakon zagotovil vsem popolno srečo, ki je nič več ne ne more razrušiti. Imela sta hčerko Jeanne, za katero si je pa izgovorila Gabrielle, da jo mora soproj dati poučiti tudi v verouku. To je tista nedoslednost francoske družbe, ki živi sama brez vere, ampak otrok se vendar ne upa takoj izročiti brezverstvu ter jim vsaj v najzgodnejši mladosti privoščiti nekaj vere, ker sama otroške duše ne ve napolniti z ničimer, kar bi ji bilo bolj primerno.

Deklica se je pripravljala na prvo sveto obhajilo in mati jo je spremljala k pouku. Ko je pa videla, s koliko ljubeznijo se je nedolžni otrok oklenil verskih nauk in kako mu je srce žarelo najčistejšega veselja in hrepenenja po zakramentu, se je tudi v materi genila želja, da bi bila sodeležna te sreče in hotela je z drugimi materami vred pristopiti tudi k mizi Gospodovi, ko pojde njena hči k prvem svetemu obhajilu. A tu se začena drama njenega trpljenja. Duhovnik ji pove, da toliko časa, dokler živi v prešestni zvezi, ne more biti deležna zakramentov. Kaj naj stori? Darrasa zapustiti ne more, združiti se zopet z Chambaultom ji je celo nemogoče in razkriti svojih dvomov Darrasu ne more, ker bi ta zbesnel, ako bi zvedel, da je Gabrielle govorila z duhovnikom.

Tačas se je pa Lucien seznanil s študentko medicine Berthe Planat ter jo hoče vzeti. Očim mu brani in da bi ga odvrnil, mu dokaže, da je ta deklica živela prej z nekim drugim dijakom ter da ima nezakonskega otroka. V osebi Berthe Planat je Bourget z veliko fineso pokazal, kam vodijo mladino socialistični nauki. Tudi ona je brezverska, njen stric, vseučiliški profesor in vodja socialne demokracije, jo je napojil z nauki o svobodi vesti in življenja in zato ni videla nič nedovoljenega v svoji svobodni zvezi. A ta se je maščevala hitro, ker njen ljubimec ni maral skrbeti za otroka in jo je zapustil. Dekle, po svoji naravi dobro

in značajno, sklene, da se posveti zdravniškemu poklicu in skrbi odslej sama zase. Od tega sklepa jo odvrne Lucien, ki pa, ker je še mladoleten, mora dobiti dovoljenje staršev za ženitev. Ker vkljub razporoki velja le dovoljenje pravega očeta, mora Lucien do Mor. de Chambaulta. Ta mu na smrtni postelji da dovoljenje. V sinu se je pa ob tem zbudila naravna ljubezen do pravega očeta, ki je močnejša, nego moč razporoke, ki zanese še večji razdor v drugi zakon njegove matere. Ker Darras in Gabrielle nečeta privoliti v zvezo Luciena in Berthe, sin očmu in nesrečni razporočeni materi očita, kaj sta sama storila, in tako se izvršuje nad obema kazni za nedovoljeno zvezo.

Nesrečna Gabrielle pa je v teh bridkih izkušnjah prišla do verskega spoznanja. Njen prvi mož umrje s cerkvijo sprijaznjen in ona se hoče zdaj z Darrasom cerkveno poročiti. Ta pa se upre z vso silo in hoče nadaljevati civilni zakon, da, še več, on hoče tudi, da bi se njegova hči vzgojila „brez verskih predsodkov“. V svojem obupu zbeži Gabrielle od Darrasa s svojo hčerko. Duhovnik, h kateremu se zateče po svet, jo pregovori, da se vrne k Darrasu. Ječa jo čaka pri njem, gotova ječa, ker ona mora živeti po svoji veri; pa ravno to zatajevanje naj izpreobrne še njega: „Najprej prične v svojih bridkosti računati s tem, da je vaša vera resnična, utemeljena in iskrena; drugič, da vi zaradi verske vzgoje svoje hčerke darujete najhujšo žrtev in da je vez med vama edino ta; tretjič, da ni med vama sreče, dokler bosta nosila to težo očitkov vesti. . . Ko to spozna, tedaj se v njegovi duši gotovo kaj izpremeni. . .“

A tega konca Bourgetov roman nima. Ves se giblje samo v dilemah in dvomih: Ali bi, ali ne bi. . . Ali je mogoče zakrknjenega, prevzetnega, v nazorih revolucije in protikršćanstva vzgojenega buržoazijca privedi do krščanskega zakona, tega vprašanja nam romanopisec ne razreši. Kot odprto vprašanje strmi ves roman v daljavo. Razkril je skeleče rane, opisal boleštne boje, pokazal pot do rešitve in sreče — ali se bo pa ta sreča tudi dosegla, tega ne ve in ne pove. To je odprto vprašanje cele francoske, od krščanstva odpadle družbe.

A en odgovor je dal Bourget, odgovor onim, ki zahtevajo, da se naj razporoka uvede ali ohrani kot legalno sredstvo. „Čuteč se jetnico te razporoke je proklinjala mati Lucienova in Jeannina to zločesto postavo, kateri se je slabotna ženska vdala v izkušnjava, ki uničuje družinsko in versko življenje, to postavo anarhije in nereda, ki ji je obetala svobodo

in srečo, ki pa ji je, kakor tudi že toliko drugim, donesla le sužnost in bedo!

To je sklepni akord Bourgetove „Razporoke“. Prevod je gladek in se skrbno oklepa originala, da bi izrazil vse njegove finese. Svetoval bi pa, da naj se krstna imena slovenijo. V slovenskem prevodu naj bi se namestu Jeanne čitalo Ivanka, mesto Berthe — Berta, le rodbinska imena naj bi ostala neizpremenjena v „Leposlovni knjižnici“, ki je namenjena inteligentnemu občinstvu; v „Ljudski knjižnici“ naj bi se pa tudi rodbinska imena če ne slovenila, pa vsaj fonetično prepisala v slovenski pravopis, ker to jako olajša čitanje.

„Razporoka“ ni berilo za ono ljudstvo, ki še ne pozna rafiniranih sredstev, s katerimi se bore nasprotniki krščanstva proti nerazvezljivosti zakonske zveze. Zdravilo se daje bolnikom, ne zdravim. A one izobražence, ki so z blestečimi svobodoljubnimi utopijami srkali tudi njihov strup in so izgubili čut za prirodni zakon in za neutешljivo potrebo človeške družbe po posvetitvi prvega in najvažnejšega družabnega organizma, ki je sreča možu in ženi in zibelka prihodnjega rodu, one častivce tujine naj ta pretresljiva zgodba razporočene žene opominja, da ni dobro za naš narod to, kar je drugod že bilo ljudstvu v pogin in nesrečo!

Dr. E. Lampe.

Ksaver Meško: **Mir božji**. V Ljubljani, 1906. Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. Strani 188. Meško govori zopet prav od srca „soročnim srcem, čakajočim, hrepenečim, trpečim, ljubečim z ljubeznijo božjo . . .“ Mehke in božajoče so njegove besede, dekliško-sanjave in polne preišljivoče melanholije, v kateri pripoveduje, kako je našel „mir v odpovedi, mir tudi v trpljenju, mir v usmiljenju, mir v čisti in očiščeni vesti in mir v miru božjem, velik, sladak mir pod okriljem onega Velikega, čigar mogočna roka piše nas vseh usodo od vekomaj in do konca naših revnih dni . . .“ Meškovo življenje je čisto notranje, njegova dejanja so le v čuvstvih, in vsa zunanost se preliva v žarkih skrivnostne trepetajoče luči, njegovo dušo napolnjuje z mehko, tajnostno svetlobo. Spomini iz mladosti, sočutne misli na znanke in na znanke iz najožjega prijateljskega kroga, meditacije o tugi in sladkosti onega bremena, ki ga nosi zemljan na grešni grudi do svojega zadnjega počitka, tolažba, ki seva skozi solze do bridkosti polnega srca — to je Meškov svet, v katerem išče miru božjega. Slika se vrsti za sliko, kakor bi plavala v eternih valovih pojemajoče zarje, in ta skrivnostni, omiljeni in s prozornimi tančicami zastrti kolorit je ona

tajna sila, ki dela Meškove črtice prikupne in prijetne. Moč velike vere opazuje v majhni deklici, ob skromni vaški cerkvi gleda neizmerno veličastnost mističkih sil, ob samotni kapelici v gozdu gleda pestro mnogovrstnost človeškega življenja. Ta ljubezen do vsega, kar je majhno in slabotno, prehaja v sladkobno ginjenost, ki se razliva nad celo knjigo kot njen glavni motiv. Le iz daljave se prikaže v knjigo zunanji svet s svojimi velikimi boji in grehi; le s praga svoje kapelice gleda pisatelj mikavno umazanost, ki vlada tam zunaj in moti božji mir prav do praga njegovega svetišča. A on ji zapre pot, zapre oči pred njo in se s solzno resignacijo obrne nazaj v svoj mir. Meško je razvrstil dvanajst črtic tako, da se v njih zasleduje neki red, četudi le prav rahel in ohlapen. Najboljša je brez dvoma črtica „O človeku, ki se je vračal“, ker je tudi stvarno najboljše zasnovana in izvedena. Za Meškov genre najznačilnejša je „Poglavje o Mimici“, kjer opisuje sentimentalno in nezrelo srednješolsko ljubezen z njeno sanjavo idealnostjo in bridkim razočaranjem. Kot umetnik se pa kaže Meško v tenkočutnem popisovanju narode, ki jo gleda v mističkem svitu nežnega sočutja in tedaj mu zveni beseda kakor Eolova harfa v božajočih, tajnostno kopnenje dihaajočih akordih. Vedno pa se obrne zopet nazaj v svoj notranji mistički svet, kakor tudi sklepa svojo knjigo:

„Ko sem ponižan od življenja, ko sem upognjen in potrta od prevar in trpljenja, poklekam v tihih nočeh pred znamenje križa, da zaprosim Spasitelja tolažbe in miru. In glej, ob nemirno trepetajoči svetlobi svečini se razjasni trpeče lice Zveličarjevo, oči se mu upro z veliko, vse odpuščajočo, vse z očetovsko skrbjo objemajočo ljubeznijo v me, na ustnah mu zatrepeta mehki izraz vse obsegajočega usmiljenja in sočutja in kakor bi tolažil bolno dete, mi govori nežno in ljubeče:

Pax!

In v moje srce lije tolažilno tih mir —
 . . . Mir božji . . .“

Tako je našel Meško svoj mir. Kakor molitev se bere njegova knjiga, molitev mehke, ranjene duše, ki trpi v hrepenenju in se tolaži v odpovedi.

Dr. E. L.



PREGLED POLJSKIH ČASOPISOV.

(KONEC.)

6. **Biblioteka Warszavska**. Pismo poświęcone nauce, literaturze, sztukom i sprawom społecznym. Izhaja po enkrat na mesec